

Szemle időtálló tanulmányai Blazovicz Jákó világnézeti és társadalomszemléleti, továbbá Holenda Barnabás természettudományos cikkei. Ugyancsak fontos benne a rendkívül gazdag könyvismertetés. A néhol nehezen áttekinthető szerkezetű kötetben e bemutatást a Pannonhalmi Szemle hasábjain verseket megjelentető három bencés szerzetes (Magasi Artúr, Rezek

Román és Békés Gellért) életének és költészetének összefoglalása követi. A kötet függelékei közt olvashatjuk a Perjeli Naplóban 1932–1944 között megörökített irodalmi találkozások adatait és a Pannonhalmi Helikon működési szabályzattervezetét.

Szelestei N. László

OROSZ LÁSZLÓ: A NIKLAI REMETE ÉS A KECSKEMÉTI FISKÁLIS. TANULMÁNYOK BERZSENYIRŐL ÉS KATONÁRÓL
Budapest, Krónika Nova Kiadó, [2000], 102 l.

Megkapó az az őszinteség, amellyel a szerző itt összegyűjtött tanulmányai megírásának személyes indítékát feltárja: „...az érdeklődést talán az is növelte, hogy magam is vidéken éltem, élek. Az a néhány tanulmány [négy Berzsenyiről, öt Katonáról], amelyet a róluk írottak közül kiválasztottam, többnyire magányosságukról szól, arról, hogy kiszorultak koruk irodalmának fő áramából.” (8.) Aki akár csak az *Új magyar irodalmi lexikon* szintjéig (amelynek egyébként „százados” szerkesztője volt) ismeri Orosz László élettörténetét; aki végigment vele Kecskemét főterén és láthatta a szeretet és tisztelet megannyi megnyilvánulását iránta; aki észlelhette viszont, hogy milyen nehézségek árán lehet egy kritikai kiadáshoz vagy készülő monográfiához szükséges elsődleges forrásokhoz vagy szakirodalomhoz egy mégoly kitűnő megyei könyvtárral rendelkező városban is hozzájutni – nos, az valóban (és a szerző szándéka szerint) másként olvassa az oldódás és kötődés dokumentumait, más-képp latolgatja Ady híres bekezdésének igazát a vacsi vadásztársaság együtt töltött

nappjai utáni ébredésről (idézve: 55) Katona József hétköznapijaiban vagy nem feledkezik meg a gazdálkodás napi teendői után éjszaka íróasztalhoz ülő Berzsenyi indulatainak háttérreljáról a klasszicista forma márványsima fegyelme mögött.

Mindez Orosz Lászlót olyan finom, a beleérzésig pontos elemzésekre készítette fel, amelyek az 1959 és 1999 közötti, ám időközben továbbfejlesztett írások (tanulmányok, előadásszövegek, évfordulós megemlékezések) mindegyikét jellemzik. És most nem is csupán arra az előadásszövegre gondolunk, amelynek megírására Katona József születésének 200. évfordulója adott alkalmat 1991-ben (*Katona József személyisége*), bár a modern lélektan kategóriáival dolgozó írás önmagában is megérdemli az olvasói figyelmet a genetikát mindenhatónak gondoló divatok idején. Hanem olyan kutatási eredményekre, mint például a Festetics–Kazinczyviszony alakulása (*Berzsenyi és Festetics*) vagy az ennél fontosabb Berzsenyi–Széchenyi-kapcsolat rajza (*Széchenyi és Berzsenyi*). Fontosabb, mert a szerzővel egyetértve meg kell látnunk és át kell

érezniük Berzsenyi csalódását abban a két emberben, akiket a reformkor morális nagyságai között tartunk számon: Kölcsey Ferencben és Széchenyi Istvánban. Berzsenyi a kétféle megnyilvánulás között akár összefüggést is láthatott. Hiszen Kölcsey (a mindenkori pályakezdő kritikusok merészségével) saját formálódó zsenifogalmának ismerveit kérte számon a „niklai remeté”-n, és amikor végre Berzsenyi – feldolgozva a recenzió megállapításait magában – ódára méltó személyt vélt lelni a gyakorlati tevékenységét épphogy, a lóverseny honosításával megkezdő Széchenyiben, az ünnepelt maga hűtötte le – a hazai klasszicista hagyomány romantikába áthajlásának jelenségével számot nem vetve – az istállószaftól kímélendő Polihymniát az egyébként kedvelt dunántúli poéta *Gróf Mailáth János*hoz ódája kapcsán.

Mindenféle erőltetett kronologizálás nélkül Orosz László meggyőzően mutatja be a normává emelkedő elmélet és az óhatatlanul késésben lévő gyakorlat fáziskülönbségeit. Hiszen a kritikus Kölcsey a romantikus eredetiségnek formaalkotó képességét is elvárta volna az ilyennel nem rendelkező, hanem erős formakövető tehetséggel megáldott költőtől; az Erdélyi Múzeum ítései pedig aligha láthatták a csak elképzelt romantikus hőstragédia megvalósulását a számos vitézi játéki elemmel megterhelt *Bánk bán*ban. (Már ha eljutott hozzájuk. Orosz László tudniillik most személyiségvonással érvel a kézirat Kolozsvárra el nem küldése mellett, vö. az 51. oldallal!) Találó a párhuzam (7–8) abban is, hogy valóban mindketten pályamódosítással válaszoltak: Berzsenyi a kritikára *Antirecenzió*val (teljes címen: *Kölcsey bírálatára ellenbírálat*), majd a *Poétai harmonistika* kidolgozásával, Szé-

chenyi gyakorlati programjára *A magyarországi mezei szorgalom némely akadályai* megírásával; Katona a játékszíni tanulmánnyal (és a városi alügyészi állás megpályázásával). A fiatal joghallgatót, gyakornokot, majd ügyvédet ebben kettős kötődése segíthette: Pesten elkezdte szülővárosa történetének anyaggyűjtését (Pest → Kecskemét kötődés), Kecskeméten élve pedig nem akarta feladni irodalmi, színházi törekvéseit (Kecskemét → Pest).

Katona József mindenkori „szűkebb hazá”-jának kérdése átvezet a kötet egyik legizgalmasabb problémaköréhez, a költő és a drámaíró magyarságtudatáról írott tanulmányokhoz. A nemesi nemzet kétarcúsága és a mezővárosok parasztpolgári öntudata – az értelmiségi készletések mellett ez a két oszlop lesz az érdekegyesítési program erkölcsi alapozású nemzetfogalmának leginkább teherbíró tartópillére. Annak minden fontosabb illúzióját is előlegezve: ezért döbrent meg Széchenyi a *Hitel* „kurucvilágot támasztó” somogyi visszhangján (az osztálykonfliktusok elkerülésének valamint a közjogi kérdés megoldhatóságának illúziója), és ezért helyénvaló a Berzsenyi-idézet idevonása, a hazai nemzetiségek felemeléséről a magyar kultúra körébe: „...örömet magyarokká lesznek, ha lehetnek.” (A nemzeti követelések megkerülésének illúziója a polgári szabadságjogok megadása és a magyar államnyelv révén.)

E ponton dicsérhető igazán a kötet tanulmányanyagának logikus és mértéktartó válogatása. A *Berzsenyi magyarságtudatára* két másik írás felel: *A történetíró Katona József* és *A kecskeméti ügyész*. A szülővárosához fűződő szoros érzelmek kapcsán a szerző joggal hivatkozta (74) a debreceni költők, Csokonai, Fazekas pár-

huzamát. Talán tovább is léphetünk. Aho-
gyan a Festetics György gróf iránti Ka-
zinczy-idegenkedésben (32) is szerepet
játszhatott az Árkádia-pör motívuma, úgy
a Debrecennel és persze Kecskeméttel
jelzett mezővárosi cívis-tudat harmadik
nagy példáját, Dugonics András szegedi-
ségét is szívesen vennénk. Annál is in-
kább, mert nemcsak a történeti drámát író
Katonának kellett viszonyulnia a *Bánk bán*
több helyén a történetíró Dugonics ősmag-
yar, mitologikus öntudatának hatásához,
hanem (természetszerűen) még jobban a
historiográfusnak, amint azt Katona Kec-
kemét-történetének terjedelmes idézete is
bizonyítja (75).

Ami már most a Berzsenyi- és a Kato-
na-jelenség különbségeit illeti – a kötetben
zömmel a párhuzamokról van szó –, azo-
kat az Orosz László „házi kiadójának”
tekinthető Krónika Nova frappáns módon
jelenítette meg: a címlapképpel, amelyre
sikerült megnyerni a mindig szellemes
megoldással előrukkoló Orosz Istvánt.
A mellérendelő cím fölött ugyanis együtt
látható Barabás Miklós 1835–1837 körül
festett, „hivatalos” akadémiai portréja
Berzsenyiről (J. Schorn bécsi piktor 1806
körüli, elefáncsontra festett miniatúrje
nyomán) és egy ismeretlen festő 19. szá-
zadközépi pasztelképe, Katona József

minden bizonnyal egyetlen hiteles ábrá-
zolása, amelyet éppen Orosz László hitele-
sített annak idején. Az viszont már a mai
magyar gyakorlatot minősíti, hogy miköz-
ben egyik kezével a kiadó kedvelt szerző-
jének szép és gondos megjelenési lehetősé-
get biztosít (örülünk például a két költő-
re vonatkozó teljes Orosz-bibliográfiának
a 101–102. oldalon, a jegyzetek megőrzé-
sének), másik kezével lefelejt egy ikonog-
ráfiai eligazítást a korántsem érdektelen
vagy közömbös címlaphoz.

Orosz László könyve amellettsé bizonyít,
hogy van értelme tanulmánykötet kiadásá-
nak még akkor is, ha nincs benne első
közlésű írás. Ehhez persze mindenképp
olyan szerző szükségeltetik, aki finom,
érzékeny elemzéseiben és nem mulékony
jelzőkben él kötetében. Nemcsak együtt-
és újraolvasni jó és élvezetes e tanulmá-
nyokat, de újak iránt is támad olvasói
igény. Orosz Lászlótól várhatunk, várhat-
nánk olyan elemzést, mint a drámaíró Ber-
zsenyiről szólót, miután megkaptuk tőle a
lírikus Katona újrakiadását (1991-ben).
Vagy kinek a tollából készülhetne jobb
áttekintés Horatius kedveltségéről és ér-
telmezéseiről a magyar poétikai gyakorlat-
ban a 19. század első felében, mondjuk Vi-
rág Benedektől Petőfi Sándorig?...

Kerényi Ferenc

JULES MICHELET: LEÇONS AU COLLÈGE DE FRANCE 1847

Publiées par Ambrus Miskolczi avec la collaboration de Imre Szabics

et Patrick Quillier, Budapest, Universitas Kulturális Alapítvány, 1999, 191 l.

(Europica Varietas: Série de documents et d'études de la Chaire de Philologie Roumaine
de l'Université Loránd Eötvös à Budapest).

A nagy francia forradalom eszméinek, a
„szabadság, egyenlőség, testvériség” gon-
dolatvilágának Jules Michelet, a klasszikus

értékű francia történetíró volt a legtisztább
megjelenítője. A „nép, nemzet, haza, em-
beri méltóság, jogszerűség, összetartozás”